

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та
інтелектуальної власності

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

на тему:

«Система банківських ризиків та напрями їх мінімізації в ринковій економіці»

Студента 1 курсу магістратури
групи ФЕБм - 11
Галузі знань 1801 – специфічні категорії
Спеціальності 8.18010014 “Управління
фінансово-економічною безпекою”
Іщук М. В.

Керівник _____

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

План

Зміст

Вступ

1. Сутність та особливості банківських ризиків

2. Методи та механізм управління банківськими ризиками на прикладі ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

3. Шляхи вдосконалення системи управління ризиками банківських установ

Висновки

Список використаних джерел

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Сутність та особливості банківських ризиків.....	6
2. Методи та механізм управління банківськими ризиками на прикладі ПАТ «Райффайзен Банк Аваль».....	15
3. Шляхи вдосконалення системи управління ризиками банківських установ.....	33
Висновки.....	40
Список використаних джерел.....	42

Вступ

Банківська діяльність неможлива для здійснення, без впливу на неї різноманітних ризиків, які мають як внутрішню так і зовнішню природу. Визначення ролі ризиків та їх вплив відіграє дуже вагоме значення на банківську діяльність в сучасних економічних умовах. Своєчасне попередження цих ризиків дає змогу уникнути або значно зменшити неминучі втрати, які виникають в банківській діяльності. Банківська установа повинна правильно оцінювати ризики, які вона здатна на себе взяти і з якими вона здатна впоратись.

Будь-який ризик – це невизначеність, пов'язана з настанням будь-якої події або її наслідками, а невизначеність – це результат неочікуваних змін. Для банку, невизначеність – результат неочікуваних змін процентної ставки, потоків депозитів, платоспроможності позичальників, валютних курсів, тощо. Відсутність точної інформації, або прогнозу про них, породжує різні ризики. Особливістю цього для банку є те, що ці ризики мають фінансову природу.

Актуальність даної курсової роботи полягає в тому, що основною метою функціонування банківських установ є максимізація прибутку, а прибуток є винагородою за вдало взятий на себе економічний ризик в ділових операціях. В той же час, комерційний банк, як фінансовий посередник, бере на себе ризики, при залученні грошових ресурсів (пасивна діяльність), так і розміщення їх (пасивна діяльність). Поєднання ризиків з активних і пасивних операцій, змушує банківських менеджерів приділяти більше уваги до вивчення природи банківських ризиків, та впровадження новітніх методів протидії їм.

Сучасний ринок банківських послуг, який перебуває в кризовому становищі, наочно ілюструє актуальність розглянутого питання.

Управління ризиками в банках – складна проблема, це багатоступінчастий процес ідентифікації, оцінки (вимірювання) та контролю

за ризиками. Управління ризиками при здійсненні комерційних операцій банків набуває все більшого значення.

Метою курсової роботи є визначення основних видів ризиків банківської діяльності, їх класифікація, та на основі сучасної теорії ризик-менеджменту сформувані перелік заходів по їх оцінці, виявленню, попередженню та управління ними, а також визначення шляхів їх мінімізації в ринкових умовах.

Основними завданнями даної курсової роботи є:

1. Визначити сутність банківських ризиків;
2. Охарактеризувати види ризиків, яких зазнають банки в сучасних умовах;
3. Проаналізувати механізм управління банківськими ризиками на прикладі ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»;
4. Визначити шляхи вдосконалення управління банківськими ризиками в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження даної теми курсової роботи є діяльність комерційного банку ПАТ «Райффайзен Банк Аваль».

Предметом дослідження, виступають, банківські ризики та фактори, які їх визначають.

Проблематику фінансового ризик-менеджменту, досліджували ряд закордонних фахівців: Р. Бірда, Б. Едвардса, К. Олдрома та інші. А також українські науковці, які приділяли основну увагу мінімізації банківських ризиків: В.Д. Базилевич, О. Власов, М.С. Клапків, С.С. Осадець, А. Романченко, С.І. Юрій.

1. Суть та особливості банківських ризиків

У своїй діяльності банківські установи постійно стикаються з різноманітними видами ризиків. Процес управління ризиками у банківництві розглядається як ключовий напрям банківського менеджменту. При цьому ризик у банківській справі найчастіше пов'язують насамперед з фінансовими втратами банку, які виникають у разі виникнення невизначеності щодо здійснення тієї чи іншої події в майбутньому. З метою мінімізації ризиків банківські установи повинні організовувати виявлення та оцінювання їх основних різновидів у банківській діяльності, пошук ефективних методів їх контролю та моніторингу, а також створення відповідних систем управління ними.

У широкому аспекті під ризиком розуміється невизначеність щодо здійснення тієї або іншої події в майбутньому. Ризик визначається, як вірогідність події котра не відбудеться, і як наслідок це призводить до неочікуваних результатів. Таким чином, ризик породжується невизначеністю, випадковістю, спонтанністю природних явищ чи процесів, браком повної інформації про подію, неможливістю точного прогнозу щодо майбутнього розвитку події тощо [8].

Ризик є складовою банківської діяльності, оскільки для неї, як і для будь-якої фінансово-економічної діяльності, характерним є високий рівень залежності прийняття управлінських рішень від впливу значної кількості факторів та дій контрагентів, котрі важко передбачити з необхідною точністю. Саме з невизначеністю, або з імовірнісними процесами, зумовленими важкістю точного передбачення перебігу подій у майбутньому, як правило, пов'язується виникнення ризику.

Слід зазначити, що ризики діяльності банку виникають на основі як внутрішніх (ендогенних), так і зовнішніх (екзогенних) факторів. До внутрішніх чинників можна віднести: складність організаційної структури банку, рівень кваліфікації банківських працівників, зміни в кадровій політиці

тощо. До зовнішніх чинників належать: зміни економічних умов діяльності банку та законодавства країни, застосування інформаційних технологій, форс-мажорні обставини тощо.

На сьогоднішній день, багато уваги приділяють банківським ризикам, це пов'язано з тим, що банки виконують роль посередників в фінансовій, економічній системі, та свої функції здійснюють за рахунок залучених коштів від клієнтів. Акумуляування ресурсної бази шляхом залучення та позичення коштів від фізичних та юридичних осіб вимагає від банківських установ підвищеної надійності та високого ступеня довіри від суспільства.

У чинних нормативно-правових актах України застосовується більш широкий підхід до трактування поняття «банківський ризик». Ризик (з точки зору Національного банку) – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал або надходження банку, тобто не обмежується лише фінансовими аспектами його прояву. Тут банківський ризик визначається як можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин [7, с.299].

Банківський ризик, як такий, варто трактувати у векторі ймовірності одержання небажаних результатів, а саме: втрата прибутку і виникнення збитків у результаті несплати позичальником платежів за виданими кредитами, втрати прибутків унаслідок значущих коливань курсів валют та відсоткових ставок, зменшення ресурсної бази тощо. Проте, як відомо, в інвестиційній практиці, існує правило, що чим більший ступінь ризику здійснюваних операцій, тим більший прибуток здатна призвести дана операція для банківської установи.

Під час діяльності, банківські установи стикаються із рядом різноманітних ризиків. Тому, ризики у банківській діяльності слід класифікувати за такими ознаками (рис. 1).

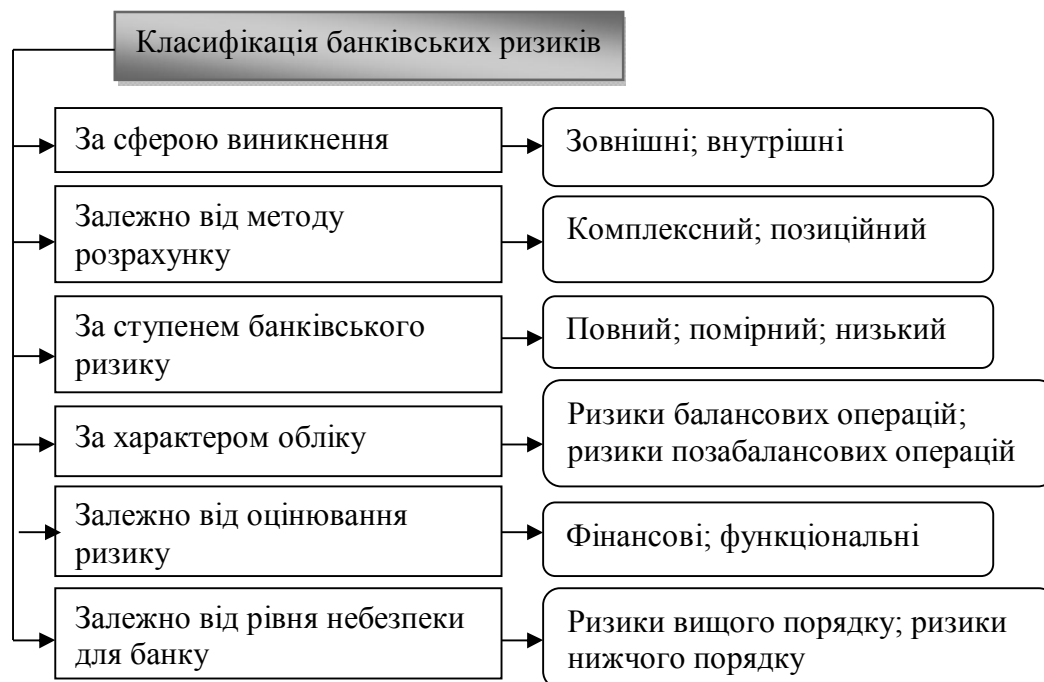

Рис. 1. Класифікаційні ознаки та види банківських ризиків

За сферою виникнення банківських ризиків виділяють (табл. 1):

а) ризики зовнішнього середовища – це такі ризики, що виникають у зовнішньому середовищі відносно банку. Вони безпосередньо не залежать від діяльності фінансово-кредитної установи і здійсненими ним операціями. Тобто ці ризики, в основному пов’язані зі станом та розвитком світового фінансового ринку, національної економіки, політики тощо. Такими ризиками можуть виступати: нормативно-правові ризики, ризики конкуренції, макроекономічні ризики, політичні країни, економічні ризики;

б) внутрішні ризики – це такі ризики, які з’являються у внутрішній діяльності банку та безпосередньо пов’язані з видом проведених банківських операцій, характером позиціонування банку у банківській сфері, орієнтуванням на клієнтів, професіоналізму банківського персоналу, рівнем та якістю контролю за банківською діяльністю тощо. Такими ризиками є: ризик зловживань службовим становищем працівника, ризик неефективної організації діяльності певних підрозділів банку, ризик неякісних управлінських рішень і т.д. [13, с. 21].

Види ризиків банківської діяльності

Група ризику	Клас ризику	Категорія ризику
Зовнішні ризики	Ризики операційного середовища	1) ризики стихійних лих; 2) ризики країни; 3) політичні ризики; 4) нормативно-правові ризики; 5) економічні ризики; 6) ризики конкуренції
Внутрішні ризики	Ризики управління	ризики шахрайства; ризики неефективної організації; ризик нездатності керівництва приймати раціональні рішення; ризик неефективності системи стимулювання працівників
	Ризик організації банківських операцій	<ul style="list-style-type: none"> ○ технологічний ризик; ○ стратегічний ризик; ○ ризик операційних або накладних витрат (ризик неефективності); - ризик впровадження нових продуктів та технологій
	Фінансові ризики	<ul style="list-style-type: none"> ▪ кредитний ризик; ▪ процентний ризик; ▪ ризик ліквідності; ▪ інвестиційний ризик; ▪ валютний ризик; ▪ ризик неплатоспроможності

складено на основі джерела [15]

Слід зазначити, що природа банківських ризиків, разом із загрозами зазнати фінансових збитків за умови розвитку несприятливих ситуацій, є сильною рушійною силою розвитку банку, що стимулює банківську установу досягти успіхів в конкретному середовищі. Значна кількість банків, відмовляється брати на себе ризикові операції, які по праву можна назвати економічно доцільними. В результаті це призводить до втрати позицій у банківській сфері, і як наслідок – зменшення конкурентних переваг у порівнянні із більш сильнішими учасниками банківського бізнесу.

Згідно із Методичними вказівками по інспектуванні банків, Національний банк України виділяє дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний, ризик ліквідності, зміни відсоткової ставки, ринковий, валютний, операційно-технологічний, ризик репутації, юридичний та стратегічний [3].

Поділ ризиків на дві такі групи, як зовнішні та внутрішні (їх ще називають системні та індивідуальні) є однією із основних передумов теорії управління банківськими ризиками, оскільки тільки індивідуальні ризики

можна попереджувати за допомогою правильного, надійного та ефективного банківського менеджменту.

До зовнішніх ризиків відносяться такі ризики, що не мають прямого відношення до діяльності окремої банківської. Проте такі ризики мають значний вплив на результати діяльності фінансової установи. Локально управляти такими ризиками досить таки важко, часто навіть неможливо. За сферою виникнення зовнішні ризики можна поділити на системні, репутаційні та форс – мажорні.

Системні ризики – це політичні, правові, соціальні та загальноекономічні ризики, що виникають внаслідок макроекономічних перетворень, недосконалого формування організаційно-економічних механізмів, зміни основних пріоритетів та орієнтації національної економіки, не належного впровадження нових інструментів та заходів регулювання соціально-економічних процесів та відносин, що відображається у зміні демографічної, соціальної, економічної та політичної ситуації.

Репутаційний ризик – це реальний чи потенційний ризик для капіталу та розвитку банку, який проявляється через несприятливе сприйняття суспільством іміджу фінансової установи, насамперед, клієнтами, контрагентами, акціонерами або органами нагляду.

Форс-мажорні ризики – це ступінь невизначеності банку щодо можливості виникнення непередбачуваних подій, а саме: стихійних лих, катастроф, страйків, тощо.

До внутрішніх ризики, традиційно відносяться такі ризики, які безпосередньо з'являються у процесі діяльності банку. Коло внутрішніх ризиків різноманітне: вплив клієнтів, партнерів, обсяг банківських операцій, послуг, кваліфікація менеджерів і т.д. Внутрішні ризики, на відміну від зовнішніх, піддаються ідентифікації, оцінці та впливу. Завданням керівників банку ґрунтується на тому, аби контролювати, виявити, оцінити та мінімізувати внутрішні ризики за допомогою відповідних методів.

В залежності від методу розрахунку ризиків, виокремлюють

комплексний і позиційний. Це, в свою чергу, дає змогу виділити і оцінити ризики за різними критеріями та обсягами.

Так, **позиційний** – його ще часто називають локальним. Він дає можливість здійснити оцінку ризику окремої банківської позиції. Такими ризиками можуть бути окремі банківські функції чи окремі загрози щодо здійснюваних банківських операцій.

Комплексний – включає оцінку і прогнозування масштабів ризику банку і ступінь додержання економічних нормативів банківської діяльності. Основою комплексності, є здійснення вимірювання сукупних банківських операцій та ідентифікації потенційних загроз, котрі можуть вплинути на реалізацію поставлених цілей, та надійного функціонування банківської установи.

Більше можливостей в напрямку дослідження тенденцій змін факторів ризику та створення надійного механізму управління банківськими ризиками, забезпечує поділ внутрішніх ризиків на другому класифікаційному рівні (за сферою виникнення) на фінансові та функціональні ризики (рис. 2).

Рис. 2. Фінансові та функціональні ризики банківської діяльності

Фінансові ризики є найбільш масштабною групою ризиків у банківській сфері. Дані ризики, як окремий вид банківських ризиків, вимірюються обсягом грошових витрат і втрат грошових ресурсів відносно загального обсягу активів та пасивів банку. До цієї групи ризиків відносяться: валютні ризики, кредитні, депозитні, інвестиційні, ризики ліквідності, ризики зміни відсоткових ставок тощо.

Тому, для кращого розуміння фінансових ризиків, слід детальніше розглянути їх основні види:

Під *кредитним ризиомк банківської установи*, розуміють рівень невизначеності банку, щодо появи непередбачуваних явищ під час здійснення кредитних операцій, суть яких полягає в тому, що позичальник у майбутньому буде не в змозі виконати свої зобов'язання перед кредитором (банком).

Депозитний ризик банку – це ймовірність не виконання взятих на себе зобов'язань щодо повернення (в тому числі дострокового вилучення) грошових коштів із депозитних вкладів, та процентів за ними своїм клієнтам.

Під *валютним ризиком банку* розуміється можливість понесення втрат чи зменшення активів у результаті коливань валютних курсів та ціни цінних металів. Так, К. Уваров трактує валютний ризик, як можливість отримання грошових збитків чи зменшення вартості активів та капіталу банку у результаті значних та непередбачуваних коливань валютних курсів [19, с.7].

Відсотковий ризик банку – це стан невизначеності банку щодо ймовірності понести втрат фінансових ресурсів у результаті коливань процентних ставок. Наприклад, Т. Блудова доводить, що це ризик фінансування за не стабільного відсоткового показника, при якому зменшення відсоткової ставки веде за собою зниження дохідності кредитної операції [11, с. 35].

Інвестиційний ризик банку – це потенційна можливість понести збитки у результаті знецінення портфелю цінних паперів, не реалізацією інвестиційних проектів, нових вид послуг, новітніх технологій, а також

недосягнення запланованого рівня окупності від інвестиційної діяльності.

Ризик ліквідності – це стан фінансової установи, за умови якого банк не в змозі забезпечити в повному обсязі виконання власних грошових зобов'язань перед своїми клієнтами. Тому, О. Пернарівський визначає ризик ліквідності, як реальну або потенційну втрату фінансових ресурсів банку через не можливість вчасно виконувати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, партнерами та клієнтами [17, с. 311].

Ризик неплатоспроможності (банкрутства) – це ступінь невизначеності банківської установи, відносно того, що банк виявиться не здатними відповідати за свої зобов'язання перед клієнтами, партнерами та кредиторами. Як наслідок погашення зобов'язань відбувається за рахунок акціонерного капіталу.

Функціональні ризики мають вагомий вплив на діяльність банківської установи. Поява таких ризиків на пряму залежить від механізму створення та процесу впровадження нових видів банківських послуг, застосування передових технологій, підготовка кадрів, збору та аналізу потоків інформації тощо.

Функціональні ризики, у порівнянні з фінансовими ризиками значно важче ідентифікувати, виміряти кількісно та оцінити в грошовому еквіваленті. Головна мета банків, ретельно вивчати можливі шляхи прояву функціональних ризиків, та мінімізувати їх вплив за допомогою покращення системи внутрішнього контролю та аудиту, схем документообігу, удосконалення методики проведення банківських операцій і т.д. Для попередження таких ризиків, також варто вдосконалювати ресурсну, матеріально-технічну та кадрову політику.

За сферами виникнення, функціональні ризики можна поділити на: ризик транзакції, стратегічні ризики, технологічні, операційні та документарні.

Ризик транзакції, проявляється безпосередньо під час укладання різних угод, проведення розрахунків, інкасаторських поставках валюти та

цінних паперів. Трансакційні ризики мають тісний зв'язок з технологічними, документарними і операційними ризиками.

Стратегічний ризик проявляється у помилках під час здійснення функцій стратегічного менеджменту. Тобто, мова йде про не правильну постановку цілей при реалізації стратегії: помилки в розробці стратегічного плану, не належне забезпечення ресурсам для реалізації стратегії, а також не цілісний механізм управління ризиками на всіх напрямках діяльності банку.

Технологічний ризик в основному залежить від діяльності впроваджених обладнань, техніки, програмного забезпечення. Цей вид ризику проявляється у поломках технічного оснащення, комп'ютерних модулях, збою роботи систем обчислень та серверів. Виникає цей ризик і у випадку не своєчасного інформуванні менеджерів та керівників підрозділів, які мажуть адекватно відреагувати на певні технічні негаразди.

Операційний ризик може проявлятися у процесі поточної діяльності банку, результатом якого є втрата грошових коштів у наслідок помилок чи недосконалості процесів в середині банку.

Документарний ризик виникає в процесі допущення помилок у документообігу. Такі дії можуть призвести до негативних наслідків: розірвання контрактів з клієнтами, збільшення обсягів судових справ, відтік капіталу банку тощо. Документарний ризик необхідно контролювати та попереджувати. Це можна зробити за допомогою покращення системи контролю, аудиту, документообігу, підвищення кваліфікації персоналу і т.д.

Ризик зловживань проявляється у не законному використанні службового становища банківським працівником, шахрайством, неправомірного проникнення та розголошення банківської таємниці, відмивання грошей, проведення фіктивних операцій.

Всі ризики мають унікальний вплив на стан банківської установи, саме тому банку необхідно використовувати різні механізми управління, та різні методи контролю для усунення потенційних загроз.

2. Методи та механізм управління банківськими ризиками на прикладі ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Відповідно до нормативних документів Національного банку України, управління ризиками – це налагоджений механізм, за допомогою якого банк на основі моніторингу, виявляє реальні ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює контроль над ними, а також враховує взаємозалежність між групами та видами ризиків [4].

Головна мета впровадження у дію системи ризик-менеджмент, є реалізація поставлених цілей: ризики повинні бути ідентифіковані та зрозумілі для керівників; вони повинні бути в межах рівнів толерантності, установлених спостережною радою; висновок про взяття певного обсягу ризиків, мають відповідати стратегічній меті банку; рішення з прийняття ризику повинні бути затверджені керівниками ризик-менеджменту; ризик повинен бути виправданим, тобто дохід від операції має компенсувати прийняті ризики; стимули для досягнення високих результатів діяльності мають узгоджуватися з рівнем толерантності до ризику. Отже, управління ризиками, є основним важелем у підвищенні вартості власного капіталу банку, водночас, управління ризиками допомагає забезпечити досягнення цілей всіх зацікавлених сторін.

Згідно із статтею 44 Закону України «Про банки та банківську діяльність» (Управління ризиками), банки змушені створювати постійно діючі підрозділи з питань аналізу та управління ризиками. Такі підрозділи мають відповідати за обсяги проведення ризикових операцій, і у разі необхідності – встановлювати ліміти по таких операціях. Діяльність цього підрозділу функціонує на основі рішень правління (ради директорів) з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку [5].

Аби гарантувати додаткову захищеність від прояву ризиків та управління ними, банківські установи створюють комітети, які постійно функціонують. Такими комітетами є:

1) кредитний комітет. Його головна ціль – оцінювати якість активів банку, та надавати рекомендації керівникам про створення певних резервів для покриття непередбачуваних витрат від кредитних операцій;

2) комітет по управлінні активами та пасивами банку. Цей комітет щомісячно досліджує вартість пасивів та рівень прибутковості активів банку. На основі досліджень, приймає рішення щодо відсоткової політики, розглядає питання щодо відповідності строковості активів та пасивів, надає уповноваженим підрозділам банку рекомендації щодо уникнення розбіжностей в часі, які виникають;

3) тарифний комітет. Направлений на моніторинг та аналіз тарифних ставок по всіх послугах банку, вивчення ринкової кон'юнктури та рівня актуальності діючих тарифів. Крім того, цей комітет відповідає за політику операційних доходів банку.

Відповідно до традиційного визначення поняття «управління ризиком», варто підкреслити, що управління банківським ризиком – це чітко підпорядкований процес, який містить в собі чітку послідовність етапів, методів і механізмів управління. Можна виокремити такі етапи управлінського процесу: ідентифікація ризиків та визначення причин їх появи; оцінка обсягів ризику; вплив на ризик певними методами з метою їх мінімізації; здійснення постійного моніторингу за рівнем ризиків із застосуванням механізмів зворотного зв'язку. Отже, основною складовою системи управління є поєднання в єдиний інструмент таких компонентів, як: прогнозування, вимірювання та оцінка.

Процес управління банківськими ризиками складається з:

1. Ідентифікації – визначення ризику з поміж різних факторів впливу на діяльність установи;

2. Квантифікація – розбиття ризику на менші частини, та аналіз їх величини;

3. Мінімізація – вплив на ризик певними методами та механізмами управління з метою зменшення його ступеня впливу;

4. Контроль та моніторинг – постійне спостереження та вивчення рівня ризику задля швидкого реагування та уникнення ризиків [17, с. 310].

У процесі ідентифікації, управлінці часто стикаються із проблемою визначення місця виникнення ризику, що відповідно призводить до важкості надати йому чітку характеристику. Тому, ідентифікація ризику – це лише незначний крок, адже варто його ще оцінити та дати висновок чи зможе цей ризик взяти на себе банк, і до яких фінансових результатів це призведе. Але все ж таки, ідентифікація та аналіз ризику є необхідною складовою всього процесу управління ризиками на якісному рівні.

Щодо кількісного оцінювання рівня ризику, то це також важливий етап процесу управління з огляду на вивчення реального (фактичного) ризику, а також встановлення меж допустимого ризику для окремих банківських операцій, організаційних підрозділів і фінансової установи в цілому. Крім того, в процесі управління банківськими ризиками, необхідно оцінити наявні ризики по освоєнні нових ринків, нових послуг та напрямів діяльності. Всі методи оцінки ризику формалізують процес вимірювання та розрахунків, вони повинні визначати такі основні компоненти ризику (рис.3).

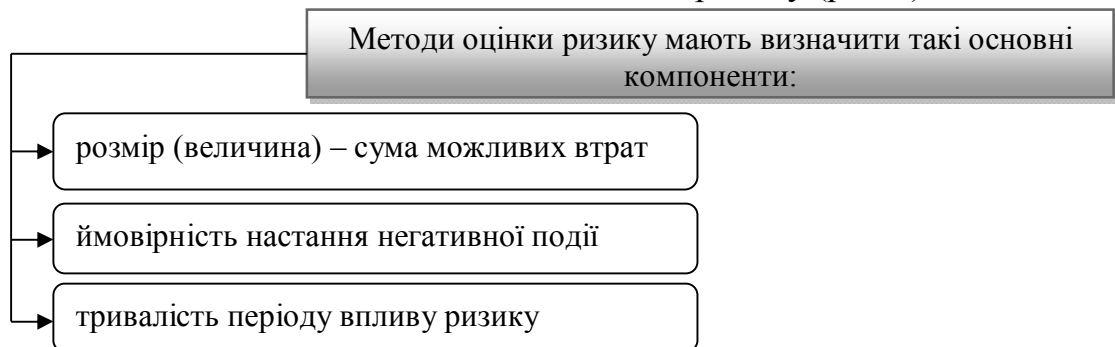

Рис.3 Методи оцінки ризику визначають такі компоненти ризику

Контроль за ризиками та їх компонентами, складається із оперативного та стратегічного контролю. Оперативний, в свою чергу відноситься до обов'язків менеджерів всіх ланок, а стратегічний контроль за діяльністю банку та менеджерів – реалізовується акціонерами банківської установи.

Моніторинг ризику – це постійно діючий процес щодо контролю та аналізу реальних та потенційних ризиків із механізмом зворотного зв'язку. Моніторинг здійснюється за участі інформаційних звітів структурних

підрозділів банку та окремих банківських працівників, аналітичної діяльності незалежних експертів, внутрішнього і зовнішнього аудиту. Звітна інформація, що використовується при моніторингу, дає можливість менеджеру отримати вичерпну зведену інформацію, і як наслідок ретельно її проаналізувати. Ця інформація допомагає швидко відреагувати на певні відхилення та прийняти вірні управлінські рішення.

Під час здійснення управлінського контролю, менеджери зобов'язані правильно підібрати виконавчий персонал, який відповідатиме всім вимогам, та забезпечити його усіма необхідними ресурсами. Не належне матеріально-технічне, фінансове та кадрове забезпечення, може стимулювати появу ряду нових загроз. Так, до прикладу, у банківській установі функціонує новітнє програмне забезпечення, яке дає змогу банку здійснювати розрахунки за допомогою криптовалюти. Однак, відсутність кваліфікованих та обізнаних у цій галузі працівників, призупиняє банк розвиватися в цьому напрямі.

В процесі управління банківськими ризиками, слід пам'ятати, що всіх види ризиків взаємозалежні один від одного, а ступінь їх впливу, безпосередньо залежить від кон'юнктури та динаміки середовища. На появу нових ризиків, у сфері банківського бізнесу, впливає процес глобалізації та розвитку ринку банківських послуг. Ця динаміка, обов'язково повинна контролюватися державою та супроводжуватися посиленням вимог Національного банку України до достатності капіталу вітчизняних банківських установ та їх ліквідності для забезпечення покриття банківських ризиків. Окрім цього, такі заходи варто підкріпити посиленням вимог до проведення звітності перед НБУ про діяльність банку. Впровадження чіткої системи управління ризиками, автоматично призведе до підвищення надійності банку, а як відомо, у міжнародній практиці розвиненість системи управління банківськими ризиками, набуває характеристик гарантування.

В цілому, система управління банківськими ризиками включає у себе такі підсистеми: управління активами та пасивами; встановлення власних нормативів та лімітів по здійсненні операцій; здійснення кредитної політики;

цінова політика; управлінський облік і фінансовий аналіз; система вимог до звітності та документообігу; діяльність інформаційно-аналітичної служби; внутрішньобанківський моніторинг; система розподілу повноважень у прийнятті рішень; внутрішній та зовнішній аудит, а також діяльність служби безпеки.

Згідно з цим, система управління банківськими ризиками побудована на комплексному використанні наступних підходів (рис.4).

Рис 4. Класифікація методів управління банківськими ризиками

складено на основі джерела [16]

Наведена класифікація методів управління банківськими ризиками дає загальне уявлення про різноманітність та різноплановість підходів до їх зниження, проте не може охопити всіх існуючих способів управління оскільки банки активно працюють над розробкою нових прогресивних методів, механізмів та інструментів управління ризиками.

Методи уникнення ризиків є найлегшими та найбільш дієвими способами управління банківськими ризиками. Метод уникнення полягає в

ігноруванні ризикових банківських операцій. Цей метод переважно застосовують до внутрібанківських ризиків. Він потребує відмовитися від певних видів банківської діяльності, що в свою чергу, веде за собою втрату доходів від такої діяльності. Оскільки, ігноруючи ризики, банк автоматично уникає можливості отримати не тільки поточний прибуток, а й додатковий прибуток у майбутньому (наприклад, через отримання ліцензій на проведення ризикованіших банківських операцій), застосування зазначених методів у банківській діяльності не є поширеним.

Методи уникнення банківських ризиків:

1. Відмова від певної банківської діяльності. Проте існують випадки, коли відмовитися від ризику не можливо, або ж відмовлення від одного ризику, може спровокувати появу іншого ризику.

2. Виконання банківської діяльності іншим (нетрадиційним) способом. Найчастіше мова йде про заміну старих технологічних систем (карт) продуктів та послуг банку новими. Однак заміна існуючої банківської діяльності потребує суттєвих внутрішніх змін, перерви в роботі й навіть зумовлює істотне подорожчання банківських операцій чи послуг.

3. Зміна позицій впровадження банківських операцій.

Методи уникнення банківських ризиків можуть використовуватись і на рівні ризиків, зумовлених технічно – організаційними проблемами банку, такими як відмова від сумнівних комп'ютерних технологій, відмова у працевлаштуванні особам, професійні якості котрих викликають сумнів.

Такий метод управління банківськими ризиками активно використовується банківськими установами, проте використовувати його варто в тому разі, коли банк має вичерпну інформацію про даний вид ризику. Тобто банк має знати все про той чи інший ризик: його характеристики, якісні та кількісні показники, важелі впливу, тощо.

Для невеликих банків найбільш важливим елементом у системі управління ринковим ризиком є ліміти. У такому банку повинні бути встановлені наступні ліміти:

- за нетто- і бруто-позиціям (для банків, що здійснюють торговельні операції, також повинні бути встановлені внутрішньоденні ліміти);
- вартості під ризиком (інакше кажучи, який стандарт VaR банк застосовує до оцінки свого портфеля);
- на розрив за строками (визначає максимальний розрив строків між активами й пасивами за кожним типом активів і пасивів у залежності від їхнього строку погашення);
- за волатильними або неліквідними ринками [18, с. 44]

Ризик втрати ліквідності виникає, якщо банківська установа виявиться нездатною виконати свої зобов'язання перед клієнтами у встановлений період часу. Система управління ризиком втрати ліквідності банком в першу чергу повинна аналізувати його здатність задовольняти виникаючі потреби у фінансуванні та інвестиційних ресурсах і визначати, наскільки ліквідними є активи, які перебувають у портфелях банку. Система також повинна включати розрахунок ризиків, пов'язаних із продажем банком певного активу.

Ліквідність є головним показником у банківській діяльності, саме тому Національний банк України висуває жорсткі вимоги до банків, щоб ті впроваджували адекватну політику по управлінні ризику ліквідності, що містить у собі виявлення, вимір, управління й обмеження ступеня ризиків. Ця політика має містити механізми поточного виміру й моніторингу чистих потреб у фінансових ресурсах (наприклад, із установленням лімітів на позиції ліквідності), а також управління. Політика повинна будуватися на основі складності банківської діяльності, і має містити у собі складову нагляду з боку ради директорів, розподіл обов'язків по її реалізації.

Розглянемо основні елементи *методу прийняття банківських ризиків*.

Методи зниження банківських ризиків дають змогу банку знизити або ймовірність збитків, або величину негативних наслідків. Процес управління ризиками, як правило, має на меті не усунення ризику, а лише його зниження та спрямований на отримання банком відповідної винагороди за прийняття

ризикау. Винятками є деякі ризики, рівень яких не пов'язаний з рівнем та величиною винагороди банку. Наприклад, НБУ до таких ризиків відносить юридичний ризик, ризик репутації, стратегічний.

Існують різні методи зниження банківських ризиків (рис. 5).

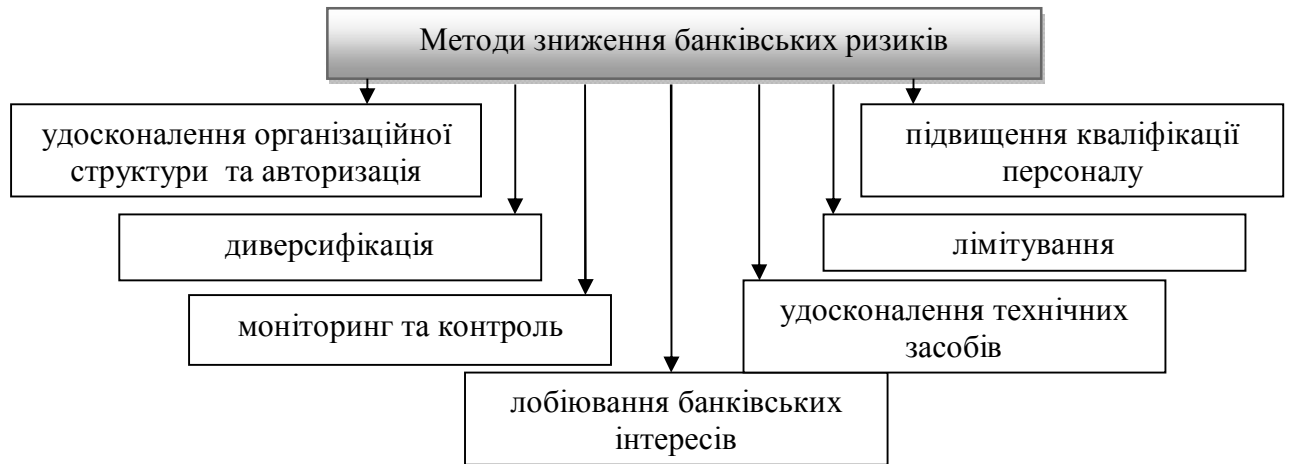

Рис. 5. Методи зниження банківських ризиків

Що стосується методів самостійного протистояння банківським ризикам, то даний метод передбачає зменшення ризиків за допомогою власних ресурсів.

Даний метод нашоує на запитання: чи доцільно його застосовувати, якщо у будь-якому випадку банк може втратити власні кошти? У разі здійснення ризикової операції, банк зазнає фінансових збитків, і ці збитки банк за допомогою власного капіталу зможе покрити – то, так даний ризик можна виправдати. Однак, існує загроза, що власних коштів банку не вистачить, в такому випадку існує проблема банкрутства банку.

Не зважаючи на вищесказане, фінансово-кредитні установи використовують наступні методи самостійного протистояння банківським ризикам:

- ✓ самострахування (створення спеціальних резервних фондів);
- ✓ пряме списання (ліквідація ризиків за рахунок поточних прибутків банку).

Створення резервних фонду, а також фондів спеціального призначення, говорить про те, що банк свідомо приймає ризики і готовий до незапланованих наслідків. Тому, менеджерам заздалегідь має бути відомо

обсяг можливих збитків, їх частота появи. В такому випадку, коли створено спеціальні фонди і ступінь ризику відомий, банк може надіятися на покриття збитків, якщо в цілому вони не перевищуватимуть очікуваного обсягу. Отже, свідоме прийняття ризику має певний сенс, якщо ймовірність збитків невелика.

Щодо резервних фондів, то їх створення передбачено у принципах міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності. Даний принцип називається принципом обережності (обачності), відповідно до якого, банківські установи мають слідкувати за станом власних активів на звітну дату, з огляду на можливу їх втрату, а також принцип регулювання активів банку. Використання даних принципів в процесі діяльності банку, дадуть змогу:

1. Постійно контролювати якість активів банку, а також покращувати їх;
2. У разі поганого управління активами, оперативно втрутитися у регулювання їх ліквідності;
3. Уникнути розподілу частини валового прибутку банку, яка може бути необхідна для покриття майбутніх втрат за активними операціями і підтримання ліквідності банку та якості його активів.

Водночас, резервні фонди мають здатність збільшити стабільність та надійність банківської системи загалом.

Слід також знати, що спеціальні резервні фонди, які направлені на самострахування, не можуть приносити прибутки банку. Саме це, спонукає менеджерів знижувати грошовий обсяг таких фондів. Встановити прийнятну величину резервних фондів для керівників банку, є складним процесом, адже вибір стоїть між зниженням чистого прибутку банку і зниженням ризиків фінансових збитків.

Резервні фонди формується під час діяльності банку. Вони призначені для покриття не запланованих збитків від активних та пасивних операцій банку. Згідно з рекомендаціями Світового банку, обсяг відрахувань до резервних фондів повинна становити не менше 5% від чистого прибутку

банку, а мінімальний розмір резервного фонду не може бути нижчим 25% регулятивного капіталу.

Відповідно до діючого законодавства, банки можуть створювати спеціалізовані фонди, направлені на покращення банківської діяльності та її матеріально-технічної бази, вирішення питань щодо матеріального стимулювання та соціального забезпечення працівників банку. Процес створення, обсяг, назву, порядок використання коштів з спеціального фонду визначається акціонерами, засновниками на загальних зборах акціонерів відповідно до діючого законодавства України. Такі фонди формуються за рахунок чистого прибутку банку.

Методи передання (трансферу) банківських ризиків, ґрунтується на розподілі ризиків між партнерами та іншими суб'єктами банківського ринку: контрагентами, страховими компаніями, лізинговими компаніями, факторинговими установами, будівельниками і іншими. Передання ризиків може бути вигідним не лише для банку, але й для інших учасників. На це вказують наступні причини:

- значні збитки для трансферу, можуть бути не значними для трансфері;
- трансфері здатний краще справлятися із потенційними ризиками;
- трансфері оснащений новітнішими методами та механізмами боротьби та контролю за ризиками (наприклад, персонал є більш кваліфікований у проведенні певних операцій).

Передання банківських ризиків не завжди є безпечним та дієвим для банку. Саме тому, у разі укладання договору про передачу ризику, менеджерам слід враховувати наступне:

- трансфері кваліфікований суб'єкт у контролі та мінімізації банківських ризиків;
- вимагати від трансфері швидкого виконання своїх зобов'язань перед банком;
- договір про передачу ризиків, має передбачати чіткі вимоги, права та обов'язки трансфера і трансфері, та не бути двозначним;

- ціна про передачу ризику має задовольняти обидві сторони;
- рішення про трансфер має відповідати головному критерію – ефективність (тобто такому, що у будь-якому випадку принесе банку позитивний результат) у порівнянні з іншими методами мінімізації ризиків.

Механізм управління

Публічне акціонерне товариство «Райффайзен Банк Аваль» (далі Банк) зареєстровано 27 березня 1992 року (до 25 вересня 2006 року – Акціонерний поштово-пенсійний банк «Аваль»). Із жовтня 2005 року банк став частиною банківської групи Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдинг АГ, Австрія (із жовтня 2010 р. – Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ). Станом на 1 січня 2014 року РБІ володів 96,44% акцій українського банку [22].

Банківській діяльності притаманні ризики, якими управляють за допомогою постійного процесу виявлення, оцінки та контролю ризиків, з урахуванням лімітів ризику та інших засобів контролю. Процес управління ризиками є вирішальним для забезпечення мінімізації ризиків та прибутковості Банку.

Банк розглядає управління ризиками як невід’ємну складову технології проведення всіх операцій Банку, що здійснюються на підставі внутрішніх регламентних документів (процедур, положень, порядків, методик тощо).

Управління ризиками здійснюється шляхом:

- системного виявлення, аналізу, оцінки та контролю ризиків: ліквідності, достатності капіталу, кредитного, процентного, операційного, валютного, ринкового тощо;
- встановлення цільових, критичних та граничних значень ключових показників ризику;
- постійного моніторингу фактичних значень ключових показників ризику;
- застосування адекватних заходів реагування у разі наближення фактичних значень ключових показників ризику до критичних та/або граничних значень;

- інформування керівництва Банку про поточний стан справ у сфері управління ризиками, прогностичні та перспективні оцінки його розвитку.

Остаточну відповідальність за встановлення та затвердження цілей в сфері управління ризиками та капіталом несе Спостережна рада. При цьому Банк має окремі незалежні підрозділи, які відповідають за управління ризиками та їх контроль. Правління Банку відповідає за внесення пропозицій та реалізацію всіх цілей в сфері управління ризиками та капіталом, а також за загальне управління ризиками, контроль та здійснення політики управління ризиками Групи «Райффайзен» в Банку. Регулярні звіти про управління ризиками та постійний аналіз ризиків забезпечують достатню основу для прийняття рішень членами Правління щодо доречності процедур у процесі виявлення, визначення та мінімізації ризиків.

Банк створив підрозділи управління ризиками, які працюють незалежно від інших напрямків діяльності та несуть відповідальність за впровадження та дотримання процедур, пов'язаних з управлінням ризиками для забезпечення незалежного процесу контролю. До процесу ризик-менеджменту залучені такі функціональні та структурні підрозділи Банку:

- спостережна рада у межах своїх функцій та відповідальності перед власниками Банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду;

- правління Банку у межах своїх повноважень та відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду;

- підрозділ з ризик-менеджменту у межах своїх функцій щодо виявлення, кількісної та якісної оцінки, контролю та моніторингу ризиків;

- бек-офіси у межах своїх функцій контролю за дотриманням встановлених вимог;

- фронт-офіси у межах своїх функцій прийняття Банком ризиків у рамках доведених повноважень.

Підрозділ управління ринковими та операційними ризиками здійснює регулярний контроль та досліджує ризики, пов'язані з діяльністю Банку. Зокрема він здійснює контроль процентного ризику портфельів Банку (стосовно торгового портфелю – після підписання кожного нового договору, стосовно інших портфельів – щомісяця), валютного ризику (валютна позиція Банку контролюється щоденно).

«Райффайзен Банк Аваль» активно використовує заставу для зниження *кредитного ризику*. Використання застави в якості забезпечення кредиту дає Банку можливість контролювати активи у разі невиконання зобов'язань позичальником. Застава є потенційним джерелом погашення кредиту. Однак рішення Банку надати кредит не приймається лише на основі наявності достатньої застави або гарантії.

Банк здійснює управління та контроль кредитного ризику шляхом встановлення лімітів на суму ризику, який він готовий взяти на себе, стосовно окремих контрагентів і географічної та галузевої концентрації, а також шляхом контролю ризиків, пов'язаних з такими лімітами.

Протягом звітнього року було дотримано нормативів кредитного ризику:

- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – 9,4% (нормативне значення – не більш ніж 25%);
- норматив великих кредитних ризиків (Н8) – 10,0% (максимальне значення – не більш ніж 80%);
- норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) – 2,35% (максимальне значення не повинне перевищувати 5%);
- норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) – 4,27% (максимальне значення – не більш ніж 30%) [22].

Протягом звітнього періоду Банк скоротив частку портфелю кредитів в іноземних валютах в порівнянні з початком 2014 р., тим самим до певної міри зменшивши уразливість до потенційних змін валютного курсу.

Для оцінки **ринкового ризику** застосовуються принципи, методики та моделі, впроваджені у Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ (РБІ). Ринковий ризик оцінюється окремо для торгового та неторгового (банківського) портфелів. Банк контролює рівень прийняттого ринкового ризику за відкритими позиціями, встановлюючи відповідні ліміти за поданням банку та погодженням комітету з ринкових ризиків (МАСО) у РБІ.

Валютний ризик. Управління ринкових ризиків та ризиків фінансових установ щоденно проводить моніторинг та аналіз відкритих позицій банку за валютами і дорогоцінними металами. Окрім цього, для запобігання надмірним втратам внаслідок переоцінки відкритої валютної позиції банку щодня проводиться контроль накопичених прибутків/збитків за операціями з валютою.

Для зниження валютного ризику Банк використовує наступні принципи:

1. Укладення валютних угод, що мають високий рівень ризику, тільки після попереднього погодження в межах встановлених лімітів;
2. Щоденний аналіз відповідних ринкових умов;
3. Розрахунок відкритої позиції по кожній валюті та перевірка дотримання встановлених лімітів на щоденній основі.

У 2014 році Банк щомісячно здійснював стрес-тестування валютного ризику з метою визначення потенційного впливу зміни курсу валют.

Валютні позиції, включаючи позабалансові інструменти, на 31 грудня представлені таким чином:

Таблиця 2

Валютні позиції Банку (2013-2014 рр.)

Валюта	31.12.2013		31.12.2014	
	<i>активи</i>	<i>зобов'язання</i>	<i>активи</i>	<i>зобов'язання</i>
<i>Долар США</i>	19,753,209	19,391,654	20,503,527	23,060,152
<i>Євро</i>	1,266,407	1,353,809	1,995,596	1,829,966
<i>Інші валюти *</i>	493,318	123,940	496,338	109,500

* інші валюти представлені, головним чином, російськими рублями та швейцарськими франками [22].

Для управління відкритою валютною позицією встановлено відповідні ліміти, як для кожної валюти окремо, так і для загальної відкритої валютної позиції. Додатково встановлено обмеження на накопичені прибутки/збитки за валютними операціями та переоцінкою відкритої валютної позиції. Ліміти встановлюються за поданням Банку та погодженням комітету з ринкових ризиків (МАСО).

При розрахунку величини ймовірних змін валютних курсів беруться до уваги історичні коливання ринкових курсів за кожною валютою протягом звітного року та визначаються можливі зміни курсів із імовірністю 99%. При цьому незалежно визначається можливе зростання та падіння курсу за кожною валютою.

Для оцінки *відсоткового ризику* в портфелях банку використовується метод аналізу чутливості. При цьому проводиться вимірювання чутливості до паралельного зсуву кривої дохідності за кожною валютою на один базисний пункт. Додатково оцінюється вплив коливань ринкових ставок на процентний дохід банку.

Ліміти на чутливість вартості портфелів до зміни ставок доходностей встановлено окремо для національної валюти, долара США, євро, російського рубля та японської ієни. Окрім того, встановлено ліміт на загальну чутливість до коливання процентних ставок.

Банк широко використовував плаваючі процентні ставки для нових та реструктуризованих кредитів у 2010-2014 роках з метою зниження загального рівня процентного ризику.

Управління процентним ризиком здійснюється за допомогою методу аналізу розривів «GAP», у відповідності до якого визначається та аналізується різниця або «розрив» між активами та зобов'язаннями, чутливими до коливань процентних ставок. Аналіз чутливості вартості базисного пункту (BPV) використовується для щоденної оцінки вразливості Банку до процентного ризику. Показники BPV в розрізі часових інтервалів та валют є об'єктом для встановлення внутрішніх лімітів.

У 2013 та 2014 роках Банк використовував процедури стрес-тестування з метою оцінки впливу можливих змін процентних ставок. Стрес-тестування проводиться по основних валютах і виявляє потенційний прибуток (збиток) в результаті змін валютних курсів.

Таблиця 3

Загальний аналіз відсоткового ризику (тис. грн.)

Рядок	Найменування статті	На вимогу і менше 1 міс.	Від 1 до 6 міс.	Від 6 до 12 міс.	Більше року	Немонетарні	Всього
	2013						
1	Усього фінансових активів	18 886 366	10 204 684	4 453 946	17 095 356	179 441	50 819 793
2	Усього фінансових зобов'язань	20 636 464	13 099 353	8 033 657	5 800 218	625 781	48 195 473
3	Чистий розрив за процентними ставками на кінець 2012	(1 750 098)	(2 894 664)	(3 579 711)	11 295 138	(446 340)	2 624 320
	2014						
4	Усього фінансових активів	16 771 409	7 662 675	4 742 947	16 343 021	1 307 280	46 827 333
5	Усього фінансових зобов'язань	21 170 507	11 690 624	5 039 971	5 785 019	946 651	44 632 773
6	Чистий розрив за процентними ставками на кінець 2013	(4 399 098)	(4 027 949)	(297 024)	10 558 002	360 629	2 194 560

складено на основі джерела [22]

Із таблиці 3 видно, що в структурі фінансових активів і зобов'язань на вимогу і менше 1 місяця, як у 2013 році, так і у 2014 переважали зобов'язання: 1 750 098 тис. грн. та 4 399 098 тис. грн. відповідно. Саме ці статті і є найбільшими у банку.

Проте, щодо сукупного показника активів і зобов'язань, то чистий розрив за процентними ставками у 2013 р. становив 2 624 320 тис. грн., а у 2013 році 2 194 560 тис. грн.. Тобто у 2014 році спостерігається зменшення фінансових активів у порівнянні із фінансовими пасивами.

Для оцінки *ризиків ліквідності* застосовуються методи та підходи, визначені вимогами Національного банку України та Групою Райффайзен. Зокрема, регулярно формується звіт про невідповідність між активами і пасивами за строками до погашення та досліджуються відповідні розриви за часовими проміжками.

Підхід керівництва до управління ліквідністю полягає у тому, щоб забезпечити, по мірі можливості, постійний достатній рівень ліквідності для погашення власних зобов'язань у належні строки, як за звичайних, так і за надзвичайних умов, без понесення неприйнятних збитків або ризику для репутації Банку.

Політика Банку у сфері управління ризиком ліквідності ґрунтується на моделі розривів (гепів) ризику ліквідності. Її основою є розрахунок розривів ліквідності між активами та зобов'язаннями за строками погашення та валютою для визначення потреби у фінансуванні. Банк використовує статистичні/кількісні моделі поведінки для врахування статей без контрактних строків погашення.

Управління *операційним ризиком*. Банком впроваджено централізовану/децентралізовану систему управління та контролю за операційним ризиком. Процес управління операційним ризиком охоплює всі види банківської діяльності та всі структурні рівні: від органів управління до рівня, на якому безпосередньо приймається або генерується ризик.

Управління операційним ризиком та його контроль здійснюється шляхом визначення на щорічній основі «ризик-апетиту» на суму ризику, яку банк готовий взяти на себе, а також шляхом контролю збитків, понесених банком внаслідок реалізації подій операційного ризику.

Банк застосовує принципи, інструменти та методи з управління операційним ризиком, впроваджені у Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ (РБІ). Зокрема, це: проведення експертної оцінки ризику, визначення та моніторинг індикаторів раннього попередження операційного ризику, проведення сценарного аналізу, встановлення мінімальних стандартів збору

даних про події операційного ризику, а також звітування з питань управління операційним ризиком Комітету з управління операційним ризиком.

З метою пом'якшення операційного ризику банк застосовує резервування капіталу під операційний ризик. Капітал під операційний ризик розраховується відповідно до стандартизованого підходу.

З метою відшкодування можливих втрат внаслідок реалізації операційного ризику банком укладено договори страхування ризиків, пов'язаних із його операційною діяльністю.

У банку впроваджено систему управління інцидентами операційних ризиків, у рамках якої:

- у процесі управління операційними ризиками задіяні всі працівники Банку;
- керівники всіх підрозділів на будь-якому рівні несуть відповідальність за здійснення контролю за операційними ризиками;
- налагоджено функціонування «гарячої лінії», яка дозволяє працівникам та клієнтам Банку повідомляти про факти та підозри щодо подій операційного ризику, в тому числі шахрайства;
- впроваджено централізовану базу даних, до якої на періодичній основі вноситься інформація про події/збитки та потенційні загрози;
- розроблено плани підтримки безперервності бізнесу, здійснюється їхнє оновлення та тестування.

На щорічній основі Банк проводить експертну оцінку операційних ризиків. За результатами цієї оцінки приймаються рішення щодо впровадження відповідних заходів із мінімізації та попередження операційних ризиків.

3. Шляхи вдосконалення системи управління ризиками банківських установ

З метою забезпечення прибуткової діяльності і підвищення позитивного іміджу, особливого значення для банків набуває потреба вдосконалення системи управління ризиками.

Для цього ризик-менеджмент потребує дотримання таких визначених принципів (рис.6).

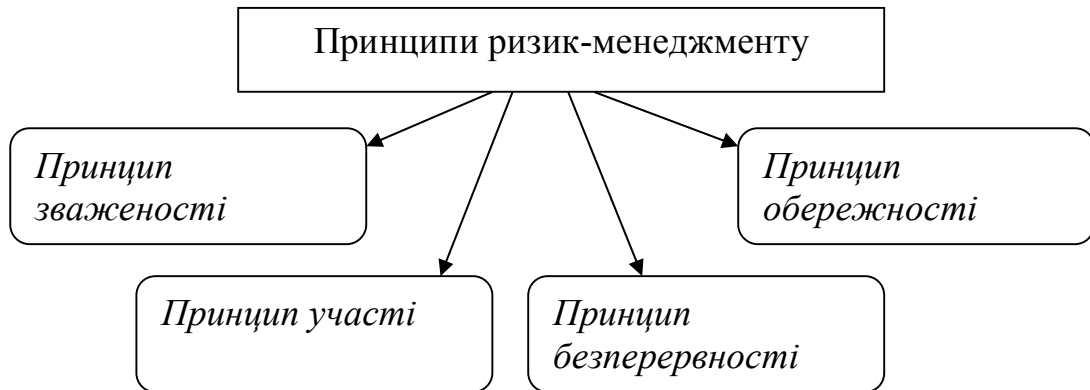

Рис.6. Принципи ризик-менеджменту

1. *Принцип зваженості* означає, що серед різноманітних альтернативних варіантів банку потрібно обрати такий, що забезпечував би оптимальне співвідношення між ризиком та дохідністю відповідно до загальної стратегії банку.

2. *Принцип участі* полягає в обов'язковому залученні до процесу управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також фінансових служб.

3. *Принцип безперервності* полягає у тому, що управління ризиками здійснюють поетапно і безперервно, оскільки постійно змінюються стан банку та його клієнтів і ділових партнерів, відбуваються цінові зміни на фінансових та товарних ринках. Тому потрібно постійно стежити за рівнем можливих ризиків та їх впливом на очікувані результати діяльності банку.

4. *Принцип обережності* зумовлений тією обставиною, що оцінку ризиків здійснюють в умовах невизначеності і динамічності фінансових ринків, а також прийняттям при оцінці ризиків певних допущень, пов'язаних із вірогідним характером ризику. Кожна виконана банком операція приховує

у собі ризик і повинна бути супроводжена здійсненням операції, що хеджує, страхує або обмежує ризик цієї операції.

Процес ризик-менеджменту в комерційних банках повинен організовуватись таким чином, щоб були охоплені всі його структурні шаблі та рівні – від вищого керівництва банківської установи (спостережної ради та правління банку) до рівня, на якому безпосередньо приймається та/або генерується ризик. Функції підрозділів чітко визначаються та задокументовуються для уникнення конфлікту інтересів між ними.

Одним з актуальних питань сучасного банківського ризик-менеджменту в світі є питання про наявність та тип системи інтегральної оцінки ризику. Дослідження в українських банках вказує на суттєве відставання в організації систем ризик-менеджменту. Так, переважна більшість банків (80%) використовує системи ризик-менеджменту, при яких ризики оцінюються окремо за кожною категорією. Експерти з цих банків вказують на відсутність потреби в інтегральній оцінці ризиків банку. В кращому випадку вони планують впровадження інтегральної системи оцінки ризиків у майбутньому. Причиною даної ситуації є неповне розуміння функцій відділів ризик-менеджменту, частково обумовлене невисоким рівнем розвиненості фінансової системи в цілому.

Механізм прийняття рішень ризик-менеджментом банку повинен не тільки ідентифікувати ризик, але й дозволити оцінити, які ризики та якою мірою може прийняти на себе банк, а також, чи виправдає очікувана дохідність банку відповідний ризик. При цьому треба пам'ятати, що виправданий ризик банку – необхідна складова стратегії і тактики ефективного банківського менеджменту [3].

Ефективно складена система ризик-менеджменту забезпечує вирішення таких основних завдань:

- оптимізує співвідношення потенційних можливостей, ризиків, розміру капіталу і темпів зростання банку;
- реалізує системний підхід до оцінки і управління ризиками;

- забезпечує співвідношення ризику і потенційних можливостей для досягнення якнайкращих результатів;
- складання найважливішої частини процесу ухвалення управлінських рішень;
- покращення керованості банку за допомогою створення адекватної структури контролю.

За своєю суттю банк – це комерційне підприємство. Основним принципом взаємовідносин «банк-клієнт» є принцип отримання прибутку банком при менших затратах і принцип мінімізації всіх видів ризику.

З метою мінімізації ризику банку потрібно:

1. Диверсифікувати портфель своїх клієнтів, що веде до диверсифікації всіх видів ризиків, тобто до його роз приділення.
2. Намагатися надавати кредити у вигляді більш дрібних сум більшій кількості клієнтів.
3. Надавати великі суми клієнтам на консолідованій основі і ін.

Банку необхідно підбирати портфель своїх клієнтів таким чином, щоб самому мати оптимальне співвідношення між активними і пасивними операціями, зберігати рівень своєї ліквідності та рентабельності на необхідному для безперебійної діяльності рівні.

Для цієї мети необхідно проводити регулярний аналіз рівня всіх видів ризиків, визначати їх оптимальне значення для кожного конкретного моменту і використовувати весь набір способів управління ними.

Банку необхідно завжди контролювати якість застави, рівень його ліквідності, співвідношення його ринкової вартості з розміром кредиту.

Для кращого управління банківськими ризиками потрібно здійснювати так званий експрес аналіз, за допомогою якого банку стає відомо наявний фінансовий стан клієнта.

Необхідно здійснювати періодичне спостереження динаміки відсоткових ставок, які при збільшенні ступеня ризику збільшуються, і навпаки, тобто ставки по вільно оборотним інструментам є нижчими ставок

по інструментам з обмеженою оборотністю; ставки по пасивних операціях і операціях на міжбанківському ринку зазвичай нижче ставок за активними операціями і кредитними операціями з клієнтурою.

Для удосконалення управління банківськими ризиками можна використовувати банкам такий метод як страхування ризиків, який є одним із методів забезпечення фінансової стабільності і має бути обов'язковим компонентом від невизначеної ситуації на ринку і впливу непередбачених факторів.

Для цього слід використовувати страхові поліси проти одержання злочинів BBB (Bankers Blanked Bount) – поліси комплексного страхування банків від злочинів, які завдають збитки банкам внаслідок неправомірних або помилкових дій персоналу і третіх осіб та ряду інших операційних ризиків. Також відшкодуванню підлягає збиток від операцій з підробленими цінними паперами і фальшивою валютою. Покриття охоплює такі злочини, як пограбування банку, цінного майна з його приміщень, пограбування в процесі інкасації.

Що ж до страхування валютних ризиків то воно необхідне, в першу чергу, для відшкодування таких можливих втрат, як збитків від коливань валютних курсів за період від укладення контракту до сплати за ним, які негативно впливають на купівельну спроможність валюти платежу.

Можна сказати, що ринок страхування фінансових ризиків банків розширюється, що пов'язано з розвитком спеціалізації цього виду страхування, підвищення рівня фінансової культури банків у сфері управління ризиками. У цьому сегменті можна спрогнозувати розширення незабаром спектра послуг, наприклад страхування прибутку, та інші інноваційні страхові продукти, які раніше не підлягали страхуванню.

Одним із дієвих способів захисту банку від коливань процентних ставок є хеджування процентного ризику, застосування якого є досить перспективним для банківських установ України.

Існує два основні методи хеджування: структурне хеджування та казначейські ринкові інструменти. Структурне хеджування являє собою зниження або усунення процентних ризиків за допомогою приведення у відповідність процентних доходів активів банку з витратами по виплаті відсотків. Методи структурного хеджування можуть допомогти банкам з великими позиками знизити, але не усунути процентні ризики. Методи хеджування за допомогою казначейських ринкових інструментів включають продукти грошового ринку (форварди, ф'ючерси, опціони, «свопи» та ін.)

Для хеджування ризику зміни відсоткових ставок банк може використати такі інструменти:

- форвардний контракт за відсотковими ставками;
- ф'ючерсний контракт за відсотковими ставками;
- опціонний контракт за відсотковими ставками;
- відсотковий своп-контракт.

Форвардний контракт за відсотковими ставками (FRA – forward rate agreement) – це двостороння угода, в якій фіксується відсоткова ставка та інші умови проведення операцій залучення або розміщення грошових коштів на визначену дату в майбутньому. Однією зі сторін такої угоди є учасник ринку, який бажає захиститися від підвищення відсоткових ставок і хоче купити FRA (покупець). Інший контрагент – це учасник, який прагне уникнути ризику, пов'язаного зі зниженням ставок, і продає FRA (продавець). Форвардні контракти за відсотковими ставками укладаються як на міжбанківському ринку, так і між кредитними установами (банками) та їхніми клієнтами. [17, с. 243]

Ф'ючерсний контракт за короткостроковими відсотковими ставками – це угода між продавцем або покупцем, з одного боку, та кліринговою палатою ф'ючерсної біржі, з іншого, – про поставку чи прийняття на депозит стандартної суми грошових коштів під визначену відсоткову ставку на конкретну дату в майбутньому.

Укладення ф'ючерсної угоди за відсотковими ставками означає, що продавець бере на себе зобов'язання вкласти депозит стандартної суми під відсоткову ставку, зафіксовану в момент продажу контракту. Дата виконання такого ф'ючерсного контракту віддалена деяким проміжком часу від дати укладення угоди і є стандартною. Покупець ф'ючерсного відсоткового контракту зобов'язується прийняти депозит на аналогічних умовах.

Опціон відсоткових ставок – це угода, яка дає право покупцеві на одержання кредиту за ставкою, що не перевищує фіксованої верхньої межі, або право інвестування коштів під ставку, не нижчу за встановлену нижню межу, у деякий момент часу в майбутньому або протягом наперед визначеного періоду в майбутньому.

Фактично своп відсоткових ставок – це спосіб зміни загального рівня чутливості активів чи пасивів учасників ринку до флуктуацій ринкових ставок, адже контрагенти можуть змінити умови укладених раніше угод, провівши операції обміну фіксованих відсоткових ставок на плаваючі, і навпаки. Своп також дозволяє досягти точнішої відповідності між строками дії активів і зобов'язань, а отже, одержати такі грошові потоки, які задовольняють контрагентів.

Свопи також використовуються для подолання дисбалансів між строками погашення активів і зобов'язань, що найбільш характерно для діяльності банківських установ. Банк може мати короткострокові активи, видані під плаваючу ставку, які фінансуються за рахунок довгострокових зобов'язань, залучених під фіксовану ставку. У такому разі банк остерігається зниження ринкових ставок, адже це призведе до зменшення доходів. Інший учасник (банк або компанія), якому належать довгострокові активи з фіксованою ставкою доходу та зобов'язання коротших строків дії, остерігається зростання відсоткових ставок. Такі учасники ринку є кандидатами на укладення угоди своп про обмін відсотковими ставками. [17, с.244]

Базисні своп-контракти допомагають уникнути відсоткового ризику, пов'язаного з різною динамікою зміни ставок залучення та розміщення коштів, що найчастіше проявляється у діяльності банків.

Ефективна програма *хеджування* не ставить метою повністю усунути ризик, вона розробляється для того, щоб трансформувати ризик з неприйнятних форм в прийнятні. Метою хеджування є досягнення оптимальної структури ризику, тобто співвідношення між перевагами хеджування та його вартістю.

При прийнятті рішення про хеджування важливо оцінити величину потенційних втрат, які банк може понести у разі відмови від хеджування. Якщо потенційні втрати несуттєві (наприклад, мало впливають на доходи банку), вигоди від хеджування можуть виявитися менше, ніж витрати на його здійснення. У цьому випадку краще утриматись від хеджування.

У напрямку вдосконалення нагляду за вітчизняними системами управління операційно-технологічним ризиком банків України ми пропонуємо запроваджувати в банках самоаналіз за спеціально розробленими анкетами, що дозволить комплексно оцінити ефективність існуючої в банку системи управління та виявити суттєві недоліки в ній з тим, щоб виробити дієві пропозиції нагляду в напрямку поліпшення існуючої в банку системи управління операційно-технологічним ризиком.

Висновки

З проведеного дослідження, слід відзначити те, що найбільш відомі види банківських ризиків мають різноманітну і складну структуру, тобто один вид ризику визначається набором інших. Даний перелік ризиків не є вичерпним, його різноманітність в чималому ступені визначається спектром банківських послуг, які постійно збільшуються. Різноманітність банківських послуг, доповнюється різноманітністю клієнтів та мінливими ринковими умовами, що можуть викликати певний рівень ризику, для роботи з яким потрібний ефективно складений механізм управління.

Специфіка банківських ризиків тісно пов'язана з сутністю банківської діяльності, яка переважно обумовлюється виконанням функцій фінансового посередництва на грошовому ринку. Банківська діяльність передбачає істотний рівень соціальної відповідальності, оскільки банки при здійсненні активних операцій переважно ризикують грошовими коштами клієнтів. З іншого боку, трансформація банками параметрів грошових коштів (валюта, строк, ставка і т.д.), у процесі їх перерозподілу, обумовлює ризиковий характер більшості банківських операцій.

В першу чергу необхідно наголосити на важливості жорсткого нагляду за системами управління ризиками в банках. Задекларований Базельським комітетом з питань банківського нагляду перехід на ризик-орієнтований нагляд, продиктований вимогами часу, виводить на перше місце значимість грамотно побудованих таких систем, які дозволили би вірно ідентифікувати та оцінювати величину ризиків, чітко визначати положення, правила та процедури банку, направлені на оптимізацію втрат, пов'язаних з тими чи іншими банківськими ризиками.

Таким чином, банки повинні формувати комплексну систему ризик-менеджменту, яка б забезпечувала ефективну ідентифікацію, оцінку, регулювання та моніторинг всіх видів банківських ризиків. Дана система повинна враховувати взаємний вплив різних видів ризиків, а також вирішувати проблему забезпечення оптимального співвідношення між

прибутковістю та ризиковістю окремих банківських операцій та банківської діяльності у цілому.

Розглянувши теоретичні основи та сучасні методи управління ризиками ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», можна зробити такі висновки, що важливість створення в банку якісно структурованої та незалежної системи управління ризиками у світлі ускладнення банківських продуктів, а також сучасних кризових явищ у фінансовій сфері не потребує особливого обґрунтування. Відсутність ефективної системи управління ризиками може в кінцевому результаті привести банк до виникнення значних проблем. Окремий недооцінений банківський ризик перетворюється в ризик структурний та завдає збитки цілому банку. Однак, необхідно зрозуміти, що повністю уникнути ризиків у банківській діяльності неможливо, а тому мета процесу управління ризиками в банку полягає не в повному їх уникненні, а в обмеженні та мінімізації їх впливу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року N 2121III // Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України станом від 27 квітня 2007 року N 997V Комп'ютерна законодавчо-довідкова система законодавства України «Ліга – закон» – 2007.
2. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Надійна практика управління та нагляду за операційним ризиком». – Матеріали Базельського комітету з банківського нагляду, лютий 2003 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
3. Про методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України // Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 N 361 Комп'ютерна законодавчо-довідкова система законодавства України «Ліга – закон» – 2007.
4. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/104.pdf
5. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf
6. Методичні вказівки Національного банку України з інспектування банків “Система оцінки ризиків” Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104 / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>
7. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно – правових документах України / підпоряд.: О. В. Рогачова, К. С. Винокуров, Ю. І. Крусь, С. А. Меню. – К.: Оріони, - 2005 – 502 с.

8. Сутність і характеристика банківських ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1098120545737/bankivska_sprava/kreditni_riziki_bankivnitstva
9. Арсанукаева А. С. Кредитный мониторинг как система управления кредитным риском [Текст] / А. С. Арсанукаева // Финансовый менеджмент. - 2008. - № 1. - С. 85-91.
10. Арістова А.М., Шульга Н.П. Фінансовий менеджмент у банку. Опорний конспект лекцій. Київ, КНТЕУ, 2007. – 123 с.
11. Блудова Т. До питання управління відсотковим ризиком [Текст] / Т. Блудова, П. Гармидаров // Вісник НБУ. - 2004. - № 10. - С. 34-35.
12. Любунь О. С. Фінансовий менеджмент у банку: Навч. посібник / О. С. Любунь, В. І. Грушко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 295 с.
13. Молчанов О. В. Теоретичні підходи до управління ліквідністю сучасних банків / О. В. Молчанов // Формування ринкових відносин в Україні – 2009. - № 10 – с. 48-51
14. Набок Р. І. Концептуальна схема рейтингування банків України / Р. І. Набок, О. А. Набок // Вісник НБУ. – 2009. - №8 – с. 20-25
15. Потійко Ю. П. Теорія і практика управління різними видами ризиків у комерційних банках / Ю. П. Потійко // Вісник НБУ. – 2010. - № 4 – с. 58 – 40
16. Потоцкая Е.Г. Организация системы правления рисками в банке [Текст] / Е.Г. Потоцкая // Бухгалтерия и банки. – № 3. – 2001. – С.165–179.
17. Примостка Л. О. Управління банківськими ризиками. Навч. посібник за ред. Примостки Л. О. – К.: КНЕУ, 2007 – 616 с.
18. Савіна Л. О. Фінансовий аналіз у комерційному банку: навч. посіб. – К.: Кондор, 2009. – 190 с.
19. Уваров К. В. Управління валютним ризиком у банках України [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / К. В. Уваров. - К.: КНЕУ, 2007. - 19 с.
20. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент. Підручн. / В. М. Шелудько. – К.: Знання, - 2010 – 439 с.

21. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності: Навч. посіб. – 2-ге вид. стер. – Київ: Знання, 2008 – 311 с.
22. Офіційний сайт «Райффайзен Банк Аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aval.ua/about/bank_reports/